

TRANSHUMANIZAM I BOŽJI POPRAVNI ISPIT IZ STVARANJA

Nenad MALOVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 5, HR – 10000 Zagreb
nenad.malovic@kbf.unizg.hr

Sedamnaesti po redu Dies theologicus, u organizaciji Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, održan je u Zagrebu 10. svibnja 2023. godine pod naslovom »Izazovi umjetne inteligencije u doba transhumanizma«. Ovaj sveščić Bogoslovske smotre sadrži za tisak pripremljene priloge autora koji su kao predavači, svaki iz drukčije perspektive, dali svoj doprinos promišljanju o toj važnoj i aktualnoj temi, koja, zbog utjecaja na svakodnevni život čovjeka, osim oduševljenja i straha, priziva i akademski angažman. Aktualnost određene teme, kako to biva unutar njom logikom aktualnosti, usmjeruje svu pažnju na sasvim određen dio stvarnosti, zamagljujući »ostatak« koji i veličinom i važnošću ipak nadilazi ono što je trenutno u fokusu. Zbog toga se čini prikladnim svaku aktualnost promotriti u širem kontekstu kao bi se lakše mogao odrediti njezin značaj i njezino značenje za ljudski život, ili, bolje rečeno, za čovjekovu ljudskost, koja je krajnje mjerilo svega što čovjek stvara i čini. Pod tim vidom dvije stvari nam se čini važnim izvući iz fokusom stvorene magle na čistinu bitnoga u kontekstu govora o umjetnoj inteligenciji i transhumanizmu. Prva je razumijevanje ljudske inteligencije nasuprot umjetne tzv. inteligencije. Druga je razvoj i »napredak« čovjeka kao čovjeka, tj. njegove ljudskosti.

Klasična definicija čovjeka u prvi plan stavlja njegov um – animal rationale. Zahvaljujući toj, čovjeku svojstvenoj, umnosti nastaju kulture i civilizacije. Znanstveno-tehnička civilizacija kojoj pripadamo rezultat je uporabe jednog specifičnog dijela ljudske umnosti. Riječ je o instrumentalnoj racional-

nosti koja se pokazala izrazito korisnom u otkrivanju, oponašanju i nadvladavanju prirode pomoću tehnike s ciljem olakšanja i poboljšanja ljudskoga života. Takav uspjeh instrumentalne racionalnosti, temeljene na eksperimentalno-matematičkoj metodi, rezultirao je – pod vidom onoga što se općenito govori – izjednačavanjem te vrste racionalnosti s čovjekovom umnošću uopće i svođenjem njegove umnosti na samo kognitivnu inteligenciju. Ono što se naziva umjetnom inteligencijom povezuje se s tim specifičnim tipom ljudske inteligencije. Umjetna inteligencija stvorena je na principu instrumentalnog uma. Pritom se ne bi smio zaboraviti analogan značaj govora o umjetnoj »inteligenciji« u odnosu na ljudsku inteligenciju. Ako se na taj način razumije ono što se naziva umjetnom inteligencijom, onda, čini se, ne postoje razlozi niti za pretjerano oduševljenje niti za pretjeran strah. Uspoređuje li se ljudska inteligencija s umjetnom pod, nazovimo to tako, algoritamskim vidom, očigledna je ljudska inferiornost, npr. u brzini obrade velikih količina podataka. S druge strane, ako se ljudska inteligencija stavi u kontekst cjeline njegove ljudskosti, razvidno je da instrumentalnom segmentu njegove racionalnosti treba dodati npr. metaforički i analogijski, a izvorima njegove spoznaje – ako je svrha inteligencije spoznaja u najširem smislu riječi – treba dodati i emocije, intuiciju, volju, kreativnost te sposobnost odnosa s drugim ljudima, odnosno ljubav i prijateljstvo, jednako kao i mržnju i neprijateljstvo. Specifičnost ljudske inteligencije sastoji se upravo u toj povezanosti s drugim njegovim duhovnim sposobnostima koje mu, sve zajedno, iako u različitim omjerima, omogućuju spoznaju o sebi samom i o svijetu čiji je dio. Sve to se jednom riječju može nazvati ljudskim iskustvom, a ono uključuje bol, tugu, radost, trpljenje, ljepotu, čak i dosadu, kao i razumijevanje ironije i dvosmislenosti. Tako shvaćena ljudska inteligencija daleko je nadmoćnija mogućnostima algoritama, koje se – tako rado i bez zadržke – nazivaju inteligencijom. Razumije li se inteligencija na taj način, otupljena je oštrica umjetne inteligencije koja može izazvati strah. Ipak, s obzirom na njegovu izloženost nekontroliranoj, pa čak i prema zlim ciljevima kontrolirano usmjerenoj umjetnoj inteligenciji, poučenu iskustvom negativnih posljedica svojih dosadašnjih izuma i dostignuća, ako slijedi vlastitu razboritost, čovjeku se neizbježno kao savjetnik nameće oprez. Oprez se tiče u prvom redu etičkih, a posljedično tomu i političkih, društvenih i gospodarskih posljedica njegova rukovanja s potencijalom stvari koju je sam stvorio.

Zadivljujući je uspjeh koji je čovjek postigao uporabom svojih duhovnih moći, čime si je uvelike olakšao život. Život je danas, usprkos pratećim negativnim pojavama, ugodniji, lagodniji i udobniji zahvaljujući (ne samo bijeloj) tehnici i drugim tehničkim pomagalicama koja čovjeku pomažu u svladavanju

njegovih svakodnevnih obveza. Jednako vrijedi i za fascinantne mogućnosti medicine s raznim mogućnostima »popravka« čovjekova tijela, a dijelom i duše (sa ili bez farmaceutskih dodataka). Očekivano se s razvojem umjetne inteligencije pojavila i želja da se njezine prednosti na neki način spoje s čovjekom kako bi mu osigurale sposobnosti koje po svojoj prirodi nema. Čovjekova želja za samonadilaženjem prati ga od njegovih početaka i čini se da je uspio, ili da je vrlo blizu toga da uspije, stvoriti nešto što će mu omogućiti da konačno nađi svoja ograničenja. Stoga je opravdano pitati znači li to nadilaženje, onako kako ga vidi pokret transhumanizma, svojevrsnu pomoć čovjeku da postane više čovjek ili određeno nadilaženje, tj. prekid i s onim što je u čovjeku specifično ljudsko. U oba slučaja riječ je o pomoći koja čovjeku dolazi izvana. Pod tim vidom zanimljivo je čitati drugi izvještaj o stvaranju u drugom poglavlju Knjige Postanka. Ondje čitamo da Bog, nakon što je stvorio čovjeka i postavio ga u Edenski vrt, utvrđuje da nije dobro da čovjek bude sam i odluči mu stvoriti pomoć »kao što je on« (Post 2,18). Zato Bog stvara druga živa bića – životinje i ptice kojima čovjek nadjene imena. No i nakon toga slijedi jednostavna konstatacija: »No čovjeku se ne nađe pomoć kao što je on« (Post 2,20). Zbog toga Bog izlazi na svojevrsni popravni ispit iz stvaranja i »napravi« još jednog čovjeka – ženu. Tek sada čovjek može potvrditi da je dobio pomoć kao što je on. Možda se u tim redcima Biblije krije poruka i uputa današnjem čovjeku za njegov odnos prema vlastitim stvorenjima ako ozbiljno i sa (straho)poštovanjem uzima sebe i svoju ljudskost. Naime, čovjekov napredak pod vidom ljudskosti moguć je samo u življenju te ljudskosti s drugim ljudima. Neki drugi i drukčiji napredak koji ne bi uključivao »više čovjeka« vjerojatno je moguć i bez ljudskosti.